पाठ्यक्रमअनुरूपताका आधारमा कक्षा छ को हाम्रो नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट कविताहरूको अध्ययन

निर्मला बास्तोला

एम.एड. द्वितीय वर्ष

क्याम्पस रोल नं. २१८

परीक्षा क्रमाङ्क : २१४००३६/२०६९

त्रि.वि.वि. दर्ता नं. : ९-२-६२६-१६-२००७

शैक्षिक वर्ष : २०६७/०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, अन्तर्गत सुकुना बुहुमुखी क्याम्पस, नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) द्वितीय वर्ष

नेपा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

नेपाली शिक्षणसमिति

कोशीहरैचा, मोरङ

२०७३/२०१७

घोषणा पत्र/प्रतिबद्धता पत्र

त्रिभुवनविश्वविद्यालयशिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपालीभाषाशिक्षाविभाग स्नातकोत्तर तहद्वितीयवर्षको नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनकालागि प्रस्तुत**पाठ्यक्रम अनुरूपताकाआधारमाकक्षा छको हाम्रो नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट कविताहरूको अध्ययन**शीर्षकको शोधपत्रग्रन्थ, प्रबन्धवाप्रतिवेदनअर्को प्रयोजनकालागिकहीकतै पेश नगरेको र अनुसन्धानकार्य अत्यन्तमौलिक रहेको प्रतिबद्धताव्यक्तगर्दछु ।

....

मिति : २०७३/११/१गते

निर्मलाबास्तोला

एम.एड. दोस्रो वर्ष

नेपालीभाषा शिक्षण समिति

शोधनिर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवनविश्वविद्यालयशिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत भाषाशिक्षाविभाग स्नातकोत्तर तहद्वितीयवर्षको नेपा.शि. ५९८ को प्रयोजनकालागि प्रस्तुत**पाठ्यक्रम अनुरूपताकाआधारमाकक्षा छको हाम्रो नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट कविताहरूको अध्ययन**शीर्षकको शोधपत्रनिर्मलाबास्तोलाले मेरो निर्देशनमा रहीमिहिनेतका साथतयार पार्नु भएकोले यस शोधकार्यप्रति म सन्तुष्ट छु ।अतः यस शोधकार्य मूल्याङ्कनकालागिविभागसमक्षसिफारिस गर्दछु ।

....

मिति : २०७३/११/१ गते गेहेन्द्र खनाल

शोधनिर्देशक

सुकुनाबहुमुखीक्याम्पस

नेपालीशिक्षाविभाग

कोसीहरैँचा, मोरङ

शोधसार

प्रस्तुतशोधपत्रकक्षाछको हाम्रो नेपालीकिताबभित्र समावेश भएका ३ वटा कविताविधामा केन्द्रित रहेर अध्ययनकार्य सम्पन्नगरिएको छ । यो ३ वटा कविताहरूको पाठ्यक्रम अनुरुपताकाआधारमाअध्ययनविश्लेषण गर्ने कामभएको छ । प्रस्तुतशोधपत्र परिच्छेद एक देखि पाँच सम्मविभाजितगरिएको छ । प्रत्येक एकाईको परिच्छेदलाई छुट्टा छुट्टै शीर्षकमा छनोट गरिएको छ । यस अध्ययनलाई पुस्तकालयीयविधिको प्रयोग गरी शोधको उद्देश्यअनुरुपनिष्कर्षमापुग्ने कामभएको छ । कतिपयविषयवस्तुलाई बुझाउनतालिकाको प्रयोग समेत गरिएको छ । यसमाकविताको सैद्धान्तिकअवधारणा प्रस्तुतगर्दै कविताकातत्त्वहरूशीर्षक, छन्द र लय, संरचना, दृष्टिविन्दु विषयवस्तु भाव र विधानभाषाशैलीको आधारमाकविताको अध्ययन गरी सम्बन्धिततह र कक्षामाअध्ययनरत विद्यार्थीहरूको स्तर, वौद्धिक क्षमताकाआधारमाउपयुक्तभएनभएको हेर्ने काम समेत गरिएको छ । छनोट र स्तरणका दृष्टिले कविताको पाठभित्र देखिएका सवल र दुर्बल पक्षहरू केलाई उपयुक्त सुझावहरू समेत दिइएको छ । पाठ्यक्रमले निर्धारण गरेकाकविताका क्षेत्रहरू छन्दोबद्ध र लोक कविता समावेश गरी नैतिकउपदेश दिने, प्रकृतिको वर्णन र समाज र संस्कृतिको महत्त्वदिने विषयहरूको चर्चा गरिएको छ ।

हाम्रो नेपाली पाठ्यपुस्तकमा रहेको गुरु र खोलाकवितामाशब्द र वाक्य छनोट जटिल किसिमको रहेको छ । कविताको भावबुझ्न सजिलै सकिदैन । अनुष्टुप र मन्दाक्रान्ता छन्दमा लेखिएको कविताभएकाले विद्यार्थीहरूलाई बुझ्न कठिन मानिन्छ । तत्समशब्दको प्रयोग गरिएको छ । 'गुरु' र खोलाकवितामा गुरुको गुणगान र प्रकृतिको चित्रण गरिएको छ । 'स्वाभिमानीमुख'कविताविद्यार्थीहरूले सजिलै गाउन सक्ने गीतिलयवालोकलयमा लेखिएको छ । सरल शब्दहरूको प्रयोग गरिएको छ । तसर्थ विद्यार्थीहरूको लागिपनिलयात्मक ढङ्गले गाउन सक्ने हुदा यो कविताउपयुक्त रहेको छ ।

यो अध्ययनले कक्षा ६ का नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समावेश भएका ३ वटा कविताहरू पाठ्यक्रम अनुरुपता र संरचनात्मकविश्लेषणलाई समेटेको छ । धेरै कुराहरू पाठ्यपुस्तकमाकविताले समेटे पनि छनोट र स्तरणलाई ख्यालगर्न नसक्दाविद्यार्थीहरूको स्तर अनुकूल नरहेको पाइन्छ । त्यसकारण भाषिक सीपविकास गराउने एउटा महत्वपूर्ण विधाकविताभएकाले समय सापेक्ष विद्यार्थीहरूको स्तर र बालमनोविज्ञानलाई ख्याल गरी पाठको छनोट र स्तरण गर्नु पर्ने आवश्यकता यस शोधको मुख्य सार रहेको छ ।

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत पाठ्यक्रम अनुरुपताकाआधारमाकक्षा ६ को हाम्रो नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट कविताहरूको अध्ययनशोधपत्रत्रिभुवनविश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपालीशिक्षाविभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्ष ने.पा.शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनार्थकोलागितयार पारिएको हो ।

यो शोध पत्रतयार पार्न विभिन्नविषयको खोज तथाअध्ययनकार्य गरिएको छ । उक्तकार्यमा रहदाविभिन्न क्षेत्रबाट सहयोग प्राप्तभएको छ । शोध कार्यमा शुरु देखि अन्त्यसम्मआफ्नो अमूल्य समय दिई आवश्यक सुझाव सहित सहयोग गर्नुहुने आदरणीय गुरु शोध निर्देशकश्री गेहेन्द्र खनाललाई हार्दिक धन्यवाददिन चाहन्छु । शोध लेखन विभिन्नविषयवस्तुको कठिनाइहरूमा सहजिकरण गरी सहयोग गर्नुहुने लेटाङवहुमुखीक्याम्पस लेटाङ भोगटेनी न.पा. काप्राद्यापकश्री होमप्रसादपौडेल र सुकुनावहुमुखीक्याम्पस कोशैहरैचा न.पा. मोरङकाउपप्राध्यापकश्रद्धेय गुरु श्री मोहनप्रसादकाफ्ले ज्यूहरूलाई विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

विद्यालयतहको प्रारम्भिक चरण देखि स्नातकोत्तर तहसम्मपुग्नपारिवारिक रुपमाविभिन्न सहयोग गर्नुहुने श्रद्धेय बुवा राजकुमार बास्तोलाआमा बिष्णुकुमारी बास्तोलाप्रतिहार्दिक श्रद्धा सम्मान प्रकट गर्न चाहन्छु । यसैगरी वैवाहिकजीवनमाअतिव्यस्त रहेर पनिउच्चशिक्षाहासिलगर्नुपर्छ भनिउत्साह र प्रेरणा दिइ स्नातकोत्तर तहसम्मआइपुग्नमापारीवारिक मद्धत गर्नुहुने मेरा जीवनसँगीमोतिबहादुर सिन्चौरीलाई पनि हृदयदेखि नै धन्यवाददिन चाहन्छु ।

शोध लेखन कार्यमा घरायसीवातावरण प्रदान् गर्ने मेरो प्यारो छोरा प्रनिसलाई धन्यवाददिन चाहन्छु । शोध लेखनको क्रममा कम्प्युटर टाइप गरी समयमा नै कार्यसम्पादनगर्नमाअमूल्य सहयोग पुऱ्याउनु हुने टिना फोटो स्टुडियो तथा कम्प्युटर सेन्टरका सञ्चालक यज्ञमणि निरौलालाई पनिधन्यवाददिन चाहन्छु ।

शोधकर्ता

निर्मलाबास्तोला

बिषयसूची

क्र.सं. शीर्षक पृष्ठ सं.

घोषणा (प्रतिवद्धता) क

सिफारिस पत्र ख

स्वीकृतिपत्र ग

शोधसार घ

कृतज्ञता ज्ञापन ङ

तालिका सूची ज

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याकथन २

१.३ अध्ययनका उद्देश्यहरू ३

१.४ अनुसन्धानात्मकप्रश्नहरू ३

१.५ अध्ययनको महत्त्व/औचित्य ४

१.६ अध्ययनको परिसीमा ४

१.७प्रयुक्तमुख्यमुख्यशब्दहरूको अर्थ/परिभाषा ५

परिच्छेददुई : सम्वन्धित सहित्यको पुनरावलोकन र अवधारणात्मक ढाँचा

२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरवलोकन ५

२.२ सम्वन्धित साहित्यको पुनरावलोकन ५

२.३ अध्ययनकालागिपुनरावलोकनको उपादेयता ७

२.४ सैद्धान्तिकअवधारणात्मक ढाँचा ७

२.४.१ कविताकातत्त्वहरू ९

२.४.२ कविताका रूपहरू १२

परिच्छेदतीन : अध्ययनविधि र प्रक्रिया

३.१ अध्ययनको ढाँचा र विधि १४

३.२ जनसंख्या, नमुना र नमुना छनोट रणनीति १४

३.३ अध्ययन क्षेत्र १४

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन र तरीका १४

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनप्रक्रिया १५

३.६ तथ्याङ्कव्याख्या र विश्लेषणप्रक्रिया १५

परिच्छेदचार : नतिजाको व्याख्याएवम् विश्लेषण

४.१ परिचय १६

४.२ पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट कविताहरूको संरचनात्मकविश्लेषण १६

४.२.१ 'गुरु'कविताको संरचनात्मकविश्लेषण १६

४.२.२ 'खोला'कविताको संरचनात्मकविश्लेषण २१

४.२.३ 'स्वाभिमानी'मुखकविताको संरचनात्मकविश्लेषण २५

४.३ पाठ्यक्रम अनुरुपतातथाभाषा शिक्षणका दृष्टिले कविताको विश्लेषण प्रक्रिया ३०

४.३.१ भाषा पाठ्यक्रमको परिचय ३०

४.३.२ भाषा पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकबीच सम्बन्ध ३१

४.३.३ पाठ्यक्रमले तय गरेका नेपालीभाषाकासिकाइउपलब्धिहरू ३२

४.३.४ पाठ्यक्रमले तय गरेकाभाषिक सीपहरू ३४

४.३.५ विधाको क्षेत्र र क्रम ३६

४.३.६ पाठ्यवस्तुको छनोट र स्तरण ३८

४.३.७विधाका पाठहरूको वितरण ४०

परिच्छेदपाँच : निष्कर्ष र सुझाव

५.१.हाम्रो नेपालीकिताबकक्षा ६ को कविताविधाविश्लेषणको निष्कर्ष ४२

५.२ 'हाम्रो नेपाली'किताबकक्षा ६ को कविताविधाको पाठहरूको सबल तथादुर्बल पक्षहरू ४४

५.३ प्रयोग ४५

सन्दर्भसामग्री सूची

तालिका सूची

शीर्षक	पृष्ठ सं.
तालिका नं. : १	८
तालिका नं. : २	३६
तालिका नं. : ३	३६
तालिका नं. : ४	४१